

ביקורת

על הראוי ועל המצוי

חיים משגב

על

ארץ ישראל השלמה – אמונה ומדיניות
מאת אריה נאור, הוצאת אוניברסיטת
חיפה/זמורה-ביתן, 2001

ב29 בנובמבר 1947, היום שבו החליטה עצרת האו"ם על חלוקת השטח שממערב לירדן למדינה ערבית ולמדינה יהודית, לא היו ערבים שנטשו את בתיהם, מרצון או מאונס, והפכו ל"פליטים". גודלו של השטח שהוקצה אז למדינה היהודית היה כ-15,000 קמ"ר, לרבות חלקו הצפוני של הנגב, שם הוקמו אחד-עשר יישובים יהודיים במסגרת מבצע "חומה ומגדלי" שנערך כשנתיים קודם לכן.

בכך, למעשה, הובטחו לערבים שבע-ש-מיניות מן השטח שעלו היה צריך לקום הבית הלאומי של העם היהודי. הן בחצי-הרתי-תבטחת הלורד ארתור גיימס בלפור מיום 2.11.1917. והן בכתב המנדט שניתן לבריטניה, ההתייחסות היתה לשתי גדותיו של הירדן. אומות העולם, אלה שהיו חכרות בחבר הלאומים (קודמו של האו"ם זהיום), הכירו בכך. תכלית המנדט הבריטי היתה ליישם את מה שהובטח לעם היהודי, ולא ליעם הפלשתיני¹, מושג שאף אחד לא הכירו באותם ימים לא כל כך רחוקים.

שבע המדינות הערביות שהיו קיימות ב-1947 היו גדולות בשטחן פי 230 מן המדינה היהודית המתוכננת, ומספר תושביהן היה גדול ששים מונים ממספר היהודים שחיו אז ממערב לירדן – ובכל זאת הן החליטו, בהשראת הבריטים – אלה אשר מעלו בכתב המנדט שהופקד בידיהם על-ידי חבר הלאומים כמעט מבראשית – לעשות את כל שניתן ביתר עם הערבים המקומיים² כדי לקפד את פתיל חייה של המדינה היהודית עוד לפני שזו קמה.³

¹ הנתונים נלקחו מספרו של שמואל כץ, אדמת מריבה – מציאות וזמון בארץ ישראל, הוצאת ספרים קריני בנימין.

בסופה של מלחמה קשה הורחבו גבולותיה של המדינה היהודית, ועם סיום הקרבות נקבעו "קווי שביתת הנשק", שהחזיקו מעמד עד למלחמה שפרצה ב-1967. מדינת ישראל יישובה ב"שטחים" שנכבשו על-ידי צה"ל, במלחמה שנכפתה על היישוב היהודי ב-1948, מאות אלפי "פליטים יהודים" שהגיעו אליה ממדינות ערב. מנגד, לא הוקמה מדינה ערבית-פ"לשתוגית ב"שטחים" שכבש הלגיון הירדני, במה שהיום מכונה בשם "הגדה המערבית", שכן מנהיגי מדינות ערב לא סברו, עד למלחמת ששת הימים, שמגיעה "מדינה" לקבוצת האנשים המתקראת כיום הי"עם הפלשתיני⁴.

את כל העובדות האלה אני מזכיר כהקדמה לדברים שאני עומד לומר על ספרו של אריה נאור *ארץ ישראל השלמה – אמונה ומדיניות*. הספר יצא רק עתה לאור – אולם בפתח הספר נמסר שהוא זכה עוד ב-1999 בפרס על-שם יעקב בהט. עם זאת, כעדותו של כותבו, הספר הוא פרי מחקר שהחל בעבודת דוקטורט בארץ ניברסיטה העברית בשנות התשעים, בהדרכתו של פרופ' שלמה אבינרי.

יש בכך, אולי, כדי להסביר כיצד הפך אריה נאור, בנה של חברת הכנסת אסתר רוזאל-נאור ז"ל (נאחותו של דוד רוזאל הי"ד,² מי ששימש מזכיר הממשלה בשנים 1977-1982 בעת שמנחם בגין ז"ל שימש ראש הממשלה) – לדוברם ההרוט ביותר של הווי אוסלו ולמי שמטיף היום בלהט לוותר על "חלום ארץ ישראל השלמה" לטובת פשרות אינסטרומנטליות, כהגדרתו, שבבסיסן אידיאולוגיה חדשה-ישנה: ארץ ישראל נועדה לשני עמים, ולכן מותר לישות המדינית היהודית, המתקראת מדינת ישראל, לוותר בשם העם היהודי על מה שהוא ראה תמיד כזכותו ההיסטורית על ארץ ישראל. פרופ' שלמה אבינרי, מחסידי הידועים של שמעון פרס ושל "תהליך ההתפייסות" עם הי"עם הפלשתיני³, בוודאי לא ציפה לעבודת דוקטורט שתסתור את התזות הבסיסיות המצויות ביסוד השקפת העולם שלו.

² דוד רוזאל היה המפקד הראשי של האצ"ל. הוא יצא בראש קבוצה של ארבעה אנשי אצ"ל לעירק, שראש ממשלתה, בסיועו של חגי אמין אל חטיבת קשר קשרים עם התרמנים לשם הבטחת העצמאות של הארצות הערביות לאחר "ניצחון הגרמנים", ולשם הקמת "מדינת פלשתיין" בחסות גרמנית. דוד רוזאל נהרג ביום כ"ג באייר תשי"א (1941) מפצצה שהטיל מטוס קרב גרמני על המכונית שבה נסע. ראה – מודי, זאב זיבוטנסקי, מאת מנחם בגין, בהוצאת מרכז מורשת מנחם בגין.

תלמידו המסור, אריה נאור, גם לא התכוון, מן הסתם, לסתום את הגולל על שאיפותיו האקדמיות – ומכאן, כנראה, ההתקנת שערך על אריה נאור כרוח סערה, עד כדי ציטוט אדוק של דברי ההתפעמות של יצחק רבין על מדשאת הבית הלבן ב-13.9.1993:

שני הצדדים מכירים זה בקיומו של זה, בזכויותיו ובצרכיו, ומתוך כך גמרו בדעתם לעשות שלום על יסוד פשרה בין התביעות ההיסטוריות, הסותרות זו את זו, לבלבדיות על הארץ.

משום מה, לא טרח אריה נאור לצטט גם את דבריו של יאסר ערפאת באותו טקס – אולי בגלל שלא היה בהם כדי להצדיק את "חזון אחרית הימים" של שמעון פרס או של יוסי ביילין – או מדברים שהוא אמר בסמוך לפניו, בעת ש"יניחם" את מאוזינו שהפשרה שהוא קיבל על עצמו ב"הצהרת העקרונות" אינה אלא חלק מ"תורת השלבים" הידועה; אין בספרו של אריה נאור גם ציטוט מהדברים שאמר יאסר ערפאת זמן-מה לאחר מכן, בטקס אחר, שם הזכיר הסכם שעשה בזמנו הנביא מוחמד עם "כופרים" – הסכם שהופר מיד לאחר שלנביא מוחמד היה נוח לעשות זאת.

למעשה, יש בספר, בעיקרו, התפלמסות עם אלה שקידשו מאז ראשית ימיה של התנועה הציונית ועד לעצם הימים האלה את רעיון "ישלמותה של ארץ ישראל", בין מסיבות היסטוריות-דתיות או אידיאולוגיות, ובין מסיבות פרקטיות הקשורות, רחמנא לצילן, בביתחונה של מדינת ישראל. אלה אריה נאור אינו יודע, לטענתו, מהי אותה "ארץ שלמה" שבגינה מותר להתנגד ל"החלטות דמוקרטיות" של הממשלה הנבחרת במדינת ישראל; גם אם אלה התקבלו בעזרת קולותיהם של חברי-הכנסת המייצגים את המיעוט הפלשתיני במדינת ישראל, או באמצעות שיחוד שני חברי כנסת יהודים.

הספר נכתב, אמנם, לפני הפיאסקו שליווה את ממשלתו של אהוד ברק,³

³ ראה – ספרו של גלעד שר, *במרחק נגיעה – המשא ומתן לשלום 1999-2001*, הוצאת ידיעות אחרונות. העיתונאי רינו צורר מתאר במדרו יסוד יום "ביה"עיר", מיום 4.10.2001 את המו"מ שנחלו אנשי הצרו של אהוד ברק באותם ימים כך: "...נדמה לאחד ההימורים הגדולים והכושלים של ראש ממשלה ושר חוץ בכל ימי הריבונות השלישית.

קה לחלוטין את נמל אילת ואת גישת האוניות אליו.⁴ אל המלחמה שבה פתח המנהיג המצרי הצטרפו גם סוריה וירדן – וכתוצאה ממנה איבדו שתי מדינות אלה שטחים: הסורים – את רמת הגולן, והירדנים את יהודה ושומרון. דא עקא, הירדנים שוב אינם תובעים לחזור לשטחים שנכבשו מידיהם במלחמת ששת הימים והם "מספיקים" עתה לתביעה להקמת "מדינה פלשתינית", שאליה מצטרפים, למרבה הצער, לא רק אנשי מפתחו של אריה נאור, כשבפי כל רוממות הסיסמה: גם ל"עם הפלשתיני" מגיעה מדינה; גם אם זו תקום על חורבותיה של המדינה היהודית.

אין ספק שמלחמת ששת הימים יצרה מציאות חדשה. רבים ראו בכיבוש "השטח היסודי" החדשים משום שיבה למקורות, למקומות שבהם נולדה האומה העברית אלפי שנים קודם לכן, למערת המכפלה, לקבר רחל ולנקודות יישוב רבות שמוזכרות בתנ"ך. אבל לשטחים שנכבשו, ובמיוחד למקומות כמו בקעת הירדן, יש גם חשיבות ביטחונית שאי אפשר להגזים בחשיבותה. אמנם התנועה למען "ארץ ישראל השלמה", שעליה מלגלו אריה נאור במוץ רב בבחינת מה העבודה הזורה הזאת לכם, הדגישה רק את האספקט ההיסטורי של יהודה ושומרון – אבל לכל היה ברור כי הבעיה היא חוסר האפשרות להבטיח את הקיים (קרי: את מדינת ישראל) בגבולות "שביעת הנשק".

בתחילה, כידוע, נסחפו בהתלהבות הרג דולה גם אנשים שברוך כלל שמרו על איפוק מפא"יניקי טיפוס, כמו שר המדשכטים בממשלתו של לוי אשכול, יעקב שמשון שפירא, שאמר בכנסת ש"צבא ההגנה לישראל שחרר מעול זרים חלקים ניכרים מארץ ישראל", אולם עד מהרה החל הציבור הישראלי להתחלק לשתי קבוצות עיקריות, אם כי הדברים בלטו ביתר שאת רק לאחר מלחמת יום הכיפורים, שהטילה דכדוך רב, וגרמה לרבים לחשוב שאולי אין טעם בהחזקת שטחים

⁴ יש להדגיש שתמצרים אף פעם לא ויתרו על דרום הנגב, כולל אוס-אל-רשרש, חלא היא אילת, שבו הם רואים שטח שנכבש בידי מדינת ישראל במהלך המלחמה. שאיפתם ליצור רצף טריטוריאלי עם מדינת ערב על-ידי סיפוח דרום הנגב עומדת בעינה גם בימים אלה ראה – ספרו של ד"ר אילן אסיה "הסמכות דין – ארבע מלחמות ושלוש אחר, בהוצאת ידיעות אחרונות; ראה גם – ספרו של ד"ר אורי בר-יוסף "הצומת שגרים – המתנת יום הכיפורים ומקורותיה, בהוצאת זמורה-ביתן.

העלייה ואם על-ידי הטלת הגבלות על רכישת קרקעות. ההתלבטות של המנהיגות היהודית ושל הציבור היהודי כולו אם לקבל את הצעות החלוקה השונות שאליהן התייחדו המחייבים כאל הרע במיעוטו, כמעט כמו בימינו אלה, ליוותה את התפתחותו של המפעל הציני מאז ומתמיד. ההכרעה שהתקבלה ב-1948 לא הביאה, כמורבן, אל קצה התלבטות זאת, וכל הסימנים מעידים על כך שלא היה בכונתו של דוד בן-גוריון להשלים עם "גבולות החלוקה" – דבר שהביא לכיבוש שטחים נרחבים במהלכה של מלחמת העצמאות, בהסכמת כל המרכזים הפוליטיים-הציניים ביישוב היהודי. העובדה שהעיר העתיקה ו"הגדה המערבית", כלשון בני מפתחו של אריה נאור, לא נכבשו עוד ב-1948, נובעת מן הסתם מסיבות שאינן קשורות כל עיקר ברצון ס-כביכול של המנהיגים היהודיים דאז להשאיר "שטחים" להקמתה של "מדינה פלשתינית". חוקרי העתים דווקא טוענים שאלמלא הטבעתה של "אלטלנה" מול חופי תל-אביב בהוראתו של דוד בן-גוריון, מאות הלוחמים שהיו עליה ביחד עם כלי נשקם החדשים היו תורמים, כמעט ללא ספק, לחיזוקו של צה"ל, ולסילוקו של הלגיון הירדני על קציניו הבריטיים, מכל ארץ ישראל המערבית עד לנהר הירדן, כבר באותה מלחמה.

עם זאת, חשוב מאוד להדגיש, שהתכריעה ל"שלמות הארץ" לא נולדה רק לאחר "כיבוש" יהודה ושומרון ב-1967, ובוודאי שאין לייחס אותה רק ל"ימין הפוליטי". שותפים היו לה אנשים כמו מנחם אורסישקין שקבע עוד ב-1919 ש"יש להחזיר לבני ישראל את הארץ שהובטחה להם מפי הגבורה לפני ארבעת אלפים שנה", מצדה האחד של המפה הפוליטית, וזאב זיבוטינסקי שקבע בשירו שמאל הירדן כי **שתי גדות לַירְדן, זו שְׁלֵנו, זו גם כֵּן, מן הצד האחר.**

אולם לכל הפולמוס הנרחב העולה בספרו של אריה נאור עם המחייבים את "שלמותה של הארץ" אין, בעצם, כל חשיבות בימינו אלה. מדינת ישראל הוקמה ב-1948 על חלק קטן ביותר מ"ארץ ישראל המנדטורית" – וגם לאחר שכבשה שטחים נוספים במהלך מלחמת העצמאות, היא נותרה קטנה ומצומקת עד כדי כך שב-1967 לא חשש גמאל עבדול נאצר לקרוא עליה היגר ולסגור את מצרי טיראן, עובדה ששירת

אבל דומה שגם מי שהיה שבוי, ואולי עדיין שבוי, בחזיונות העוועים של "יתהליך אוסלו" בכל שלביו, כמו אריה נאור, היה צריך בשלב מסוים להיעצר ולתהות על עצם ריצת האמוק לעבר התהום הפעורה בסופה של "דרך אוסלו".

אכן, הכרזת העצמאות, שמעוגנת כיום בחוקי היסוד של מדינת ישראל, מדברת על ארץ ישראל מבלי לקבוע לה גבולות, ועל הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, אולם ברור לכל הקורא במסמך הנפלא הזה, שבו נמצא "האמי מאמין" של העם היהודי ושעליו בוודאי היה סומך את ידיו גם אריה נאור אם היו שואלים אז לדעתו, שהכוונה היא למקומות שבהם עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית של העם היהודי, ושבהם הוא חי קוממיות ממלכתית ויצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים.

בנסיבות העניין לא יכלו, כמובן, ראשי היישוב היהודי באותה עת לעשות יותר מזה, אבל יש להניח שהם בהחלט לא התכוונו ל"תל-אביב ובנותיה". לא זו ארץ ישראל שעליה חלם העם היהודי מאז שגלה מארצו. אגב, ההסתדרות הצינית קבעה ב-3 בפברואר 1919 שבתחומי הבית הלאומי הנוכחי בהצהרת בלפור, זו שקיבלה אחר כך גושפנקא בינלאומית בכתב המנדט שנמסר לכרייטיס, יש להכליל את מקורות המים בצפון ואת המיזורים הפוריים ממזרח לירדן, שם אמור היה הגבול לעבור, סמוך למסילת הברזל החיגאזית – עד עקבה.

ודוק: ב-1922 מעלו, כידוע, הבריטים ביעודם והעבירו את השליטה בשטחים שממזרח לירדן לידיה של המשפחה היהודית-אשמיית במסגרת "סידור-עבודה" שהם חיפשו לאחד מנסיכה ש"אויים" על טריטוריה צרפתית בסוריה; אולם בכך לא תמו הדרישות מן העם היהודי. התביעה להמשיך ולחלק את הצד המערבי של הירדן בין היהודים לבין הערבים לא חדלו, כשהבריטים הם אלה שעושים את כל שביכולתם כדי לעכב את התפתחותו של היישוב היהודי, אם על-ידי הגבלות

מגישה לפניה, מועידה לועידת, מהתפתחות לבלוף, מבולף להתפתחות כואבת, ממשחק לאשליה, מאכזבה לאכזבה, מטע, לא משא ומתן, גנל ענק שלא חזל להסתובב ובכל תחנה, בכל מעצור, בכל ועידה, גרע עוד משהו קטן מן השניים. כאן אחוז. כאן תמיסה, כאן עיקרון. כאן כל הבקעה. כאן חלקי ירושלים...

ראויים להישמע – הושתקו כמעט לחלוטין, תוך הצגתם של המתנגדים ל"הסכמי השלום" כבעלי הזיות דתיות שמקומם לא יכירם בעולם המתוחכם שבו ל"שטחים" אין כל ערך; שבו ניתן משום כך לוותר על שטחים לטובת גבולות וירטואליים שעליהם הם שומרים שכנינו טובי-הלב והנדיבים.

לשיאה הגרוטסקי הגיעה ההסתה המוסט-ציונית כאשר יצחק רבין התייחס ליישובים ביהודה ושומרון כאל פיסות נדל"ן, כמטבע עובר לסוחר, תוך שהוא טוען שהתני"ך איננו קושאן; וממשיכו – אהוד ברק ושלמה בן-עמי – התייחסו בכלל אל מדינת ישראל כולה כאל מכשיר המשמש אותם כדי לשרוד בשלטון.⁹

חבל שאנשים חכמים, ואריה נאור הוא בהחלט איש לא טיפש, שכחו שטיעונים כאילו-אקדמיים, כאשר הם נגזרים מה-שקפת עולם פוליטית, עלולים לחזור יום אחד כבומרנג אל מי שמעלה אותם, ולהעמידם באור נלעג:

... המשתמשים באנליגיה התריעו מפני התעלמות ממה שהם ראו כלקח הסכס מינכן: הוויתור הטריטוריאלי לגרמניה הנאצית, שנכפה על ציכסלובקיה, לא מנע את פרוץ מלחמת העולם, והלקח שנלמד הוא שוויתור טריטוריאלי של מדינה דמוקרטית לגרמנים לא דמוקרטיים נתפש כחולשה ומזמין לחץ נוסף, כלומר, הוויתור הטריטוריאלי מסכל את השכנת השלום...¹⁰

טיעון זה, לדעתו של אריה נאור, מתעלם מייחודה של התופעה הנאצית; אולם כאשר קוראים את הדברים היום, לאחר שמאות יהודים נרצחו מאז החל יתהליך אוסלו, לעתים מתוך אכזריות שאינה נופלת מזו של הנאצים – והם לחלוטין לא היו קורבנות-מרצון של "הסכס השלום" כדברי מחולליו – וכשזוכי ריס את מה שקרה בלבנה של ניו-יורק ב-11 בספטמבר 2001, צריך לחזור ולשנן באוזני כולנו: מלומדים כמו אריה נאור באים והולכים. ארץ ישראל לעולם תעמוד – והיא תשכון בלב כל יהודי גם אם אחרים תובעים לעצמם נתחים ממנה.

מכל מקום, ההבחנה שעושה אריה נאור

תה של ממשלתו מותר לו לוותר גם על הר הבית, ובו הוא קבע שאין טעם במדינה המבוטסת על בגידה בהר הבית:

**בְּנִדְתָם בְּהֶרְכָם הָעֲלִיּוֹן מִקֵּל הַר
בְּעוֹלָם
הַקְדוֹשׁ מִקֵּל הַר בְּעוֹלָם,
וְלֹא תִשְׁבוּ בְּמוֹשֵׁב לְאֲמִים בְּאֵין זֶה הַר
הַהוֹ
מִשְׁעָן לְגִבְכֶם בְּעוֹלָם...
יִשְׂרָאֵל כְּלִי הַהֵר הוּא – לֹא יִשְׂרָאֵל.⁶**

על הפסול המוסרי שבחלוקת ארץ ישראל המערבית לשתי מדינות זיברו רבים, כאמור, עוד לפני מלחמת ששת הימים, ובהם אישים מלב-לבה של תנועת העבודה. אחד מהם, יצחק טבנקין, אמר כבר ב-1953 כך:

אנו בטוחים שהארץ תהיה שלמה – אם בשלום ואם במלחמה.
אם תהיה מלחמה נאחד את הארץ...
החלוקה היא דבר חולף.⁷

דברים דומים אמרו מנחם בגין, ישראל אלדד, יעקב מרדור, יצחק שמיר⁸ ורבים אחרים, כשהמוטיב ההיסטורי משמש אותם כרציונל עיקרי לשאיפתם לביטול "החלוקה" של ארץ ישראל המערבית, ולקביעה שלעם היהודי "זכות היסטורית" על ארץ ישראל כולה, מה שמאפשר למעשה, לאריה נאור ללגלג על המיתוסים ששימשו פוליטיקאים משופשפים במשך כל השנים ועד לעצם הימים הללו. הדבר רים קיבלו יתר תוקף לאחר כיבושי מלחמת ששת הימים, ובעיקר נוכח נטילת המושבות הציוניות בידי תנועת גוש אמר נים, והתרחקותם של חלקים גדולים בעם היהודי מפני האידאולוגיה הציונית לטובת הפוסט-ציונות הארורה וניתוצם של מיתוסים היסטוריים שליוו את כל ימיה של העשייה הציונית.

★

הציוניות גברה ככל שבעלי החזקה על "הנאורות" במדינת ישראל השתלטו על אמצעי התקשורת ועל מוסדות מחקר פסודו-אקדמיים למיניהם, שמקורות מז' מונס נותרו עלומים. דברי ביקורת שהיו

נרחבים ובהתבססות על "גבולות בני הגנה".

אט-אט, ובעיקר לאחר שממשלתו של יצחק רבין חתמה על "הסכמי אוסלו" מתוך תקווה – שבדיעבד התבררה כמ-חוסרת כל יסוד וכבנויה על תעטועי בדים – שאלה יביאו את עם ישראל אל המנוחה ואל ההשלמה הערבית עם עצם זכותו של העם היהודי להחזיק במדינה משלו, צצה ועלתה שאלה נוספת: האם כאשר מעמידים זו כנגד זו את האופציה של "שלמות המדינה" אל מול התביעה ל"שלמות הארץ", אף אם זו מצטמצמת לשטחים שממערב לירדן, תוך "וויתור" על "גבולות ההבטחה הגדולה", מותר לשקול גם את הלגיטימיות של קבוצה פוליטית מסוימת לחרוץ את גורל התקווה היהודית הגדולה למען נוחות קונוקטוראלית חול-פת?

אריה נאור, בספרו, סבור שהאנלוגיה שעשו מתנגדי "תהליך אוסלו" לתקופת השואה, ההשוואה בין "הסכס מינכן" שהפקיר את ציכסלובקיה לטובת "שלום" עם המשטר הנאצי לבין "הסכס אוסלו" עם ארגוני הטרור האש"פיים, אינה במ-קומה. אני בטוח, לא לגמרי, שקטעים רבים בספרו של אריה נאור היו עוברים כיום רווייה יסודית, בעיקר נוכח התנהגותן של תנועות איסלמיות שונות, שתלקן מונהג על-ידי מטורף כמו אוסמה בן-לאדן, וחלקן – בידי יאסר ערפאת.

יחד עם זאת, גם על הנימוקים הכארי לו-לא-רציונליים אין לוותר, שכן בסופו של דבר הם אלה שנותנים לנו עוגן של פניות כדי שנוכל להמשיך ולהיאחז במ-קום הקשה הזה. מנחם אושיסקין קבע עוד ב-1937, ערב פרסום מסקנות ועדת פיל שאמורות היו להציע את חלוקתה של ארץ ישראל המערבית לשתיים, את הדבר רים הבאים – כוחם יפה, כנראה, גם לימים אלה:

...מדינה יהודית, שמוציאים מתוכה את החלק האזי של ארצנו, את ירושלים עיר הבירה, את חברון עיר האבות, את כל המקומות הקדושים לנו מדורי דורות – זו אינה מדינה יהודית, אלא קריקטורה מדינית...⁵

אורי צבי גרינברג אמר דברים דומים בשיר תוכחה נבואי שנכתב שנים רבות לפני שאהוד ברק החליט כי למען שרידור

⁹ ראה – ריאיון שקיים שלמה בן-עמי עם העיתונאי ארי שביט ב"הארץ" כ-14.9.2001.
¹⁰ ראה שם, עמוד 339.

⁶ ראה שם, עמוד 102.
⁷ ראה שם, עמוד 104.
⁸ ראה – ספרו של חיים משגב שנתות עם יצחק שמיר. בהוצאת ספרית פועלים.

⁵ ראה שם, עמוד 90.

"ספר שאין לקחתו בקלות. אדרבא..."

לורנס ויינבאום

על:

אנציקלופדיה של רצח עם
Encyclopedia of Genocide

עורך: ישראל וו. צ'רני [Israel W. Chamy]
Santa Barbara, California, כרכים 2
ABC-CLIO 1999

פני מספר שנים נתקלתי בתלמיד מתלמידי שנעדר באותו בוקר מהרצאתי. שאלתי לפרש היעדרותו, והלה התנצל מקרב לב והסביר כי מסיבות אישיות נבצר ממנו להשתתף בשיעור, "אך אל דאגה ד"ר ויינבאום", הרגיע אותי התלמיד, "אני טוב בשואה".

"טוב בשואה?!" אכן! בשנים האחרונות הפכה השואה לתחום לימוד שווה-ערך למתמטיקה, פילוסופיה, היסטוריה, כימיה, כלכלה או תלמוד. אפשר להתווכח על סגולותיה של התפתחות זו, אך אין להכחישה. בכל מקום קיימים מוזיאונים ואתרי הנצחה לשואה, קתדרות ללימודי השואה, ועתה – כפי שיש לנו אנציקלופדיה זיה לפילוסופיה, לבייסבל, למרקסיזם, לרכבות, ליינ ולפרחים – יש לנו גם אנציקלופדיה לשואה. למזלנו אין לנו עדיין ספרים מסדרת "אידן ל..." בנושא השואה, כגון: "אידן לבצע רצח המוני ב-10 שלבים קלים".

האנציקלופדיה לרצח עם בשני כרכים של **ישראל צ'רני**, אינה מוקדשת לשואה אף למראית עין, למרות שהופקה על-ידי "המכון לשואה ולרצח עם", אודותיו תהיה לנו אפשרות ללמוד די והותר מתוך האנציקלופדיה עצמה. במבוא לספר מוסר בר בהדגשה כי הוא מוקדש "לרצח העם הארמני, לשואה..." וכי "עמדתו הערכית היסודית היא כי חיי אנוש כולם מקודדי שים". אכן, רגש אנושי עמוק ומקורי אשר על הבאתו לתשומת לבנו עלינו לתת תודה לישראל צ'רני.

הקורא, אשר זה עתה השליך 800 ש"ח מכיסו לרכישת האנציקלופדיה, יגלה עד מהרה כי אחד העמודים הראשונים, מוקדש כולו לביקורות נלהבות על הספר, תחת הכותרת: "מה אמרו מבקרי העיתרנות על האנציקלופדיה". עצם העובדה כי

בין הראוי לבין המצוי מנסה להציב קו גבול בין שני מחנות-כביכול בקרב היחור דים: זה של הרציונל, השפוי, המוכן להתפשר עם תביעותיו של האחר בתוקף מציאות קיימת; והאחר, כמעט אמרתי זה שלי, שרואה במציאות, כמו אבותיה של התנועה הציונית, ביניהם מוריו ורבותיו של אריה נאור, מצב נזיל, משתנה, לעומת החזון הציוני הגדול שלאורו יש ללכת ללא לאות.

קביעת מדיניות על יסוד שיקולים כאילו-מציאותיים, שכמוהם, לעתים, כחלולות נודדים, היא, בעיני אריה נאור, הדרך הרציונלית:

... מעריכים את החלופות השונות, ובתוך מתחם של סבירות בוחרים בחלופה המועדפת. אולם אורח חשיבה זה עומד בסתירה לאורח החשיבה של אידיאולוגיה המבוססת על הגדרה קשוחה של הראוי...¹¹

יצחק רבין ואהוד ברק הביאו עלינו רעה גדולה, משום שהם חשבו כמו אריה נאור. הם ניסו להגיע לפשרה "רציונלית" שמר שמעה חלוקתה של ארץ ישראל. פשרה מן הסוג הזה, וגם אם אריה נאור רואה בה "פשרה הוגנת", לעולם לא תוכל לעמוד על תלה יותר מפרק זמן קצר ביותר.

הימין האידיאולוגי מתנגד לה, לאותה "פשרה הוגנת", תוך העלאת הטיעון הביטחוני, לא כרטוריקה אינסטרומנטלית, אלא בניסיון להפיס את דעתם של אריה נאור וחבריו – ובמטרה להסביר להם שגם מן הסיבה הזאת, שאינה קלת-ערך כל עיקר, דרכו של מחנה השמאל, הכאילו-פרגמטי, שגויה ועלולה להיט על כולנו את הקץ.

אריה נאור מסיים את ספרו בשיר של חיים גורי, ואילו אני הייתי מבקש לצטט דווקא משיר שכתב אורי צבי גרינברג:

רבותיכם למדו: ארץ בכסף נקנית. קונים את הים ותוקעים בו מעדר. ואנכי אומר: אין ארץ בכסף נקנית ובמעדר גם חופרים וקברים את המת.

ואנכי אומר: ארץ נקבשת בדם. רך הנקבשת בדם, מקדשת לעם קדשת הים.¹²

הדברים אינם מופיעים על עטיפת המגן החיצונית של הספר הייבת לעורר חשדות (פרצי-צחוק רמים) לגבי מידת הענווה וההגינות של היוצרים. ולא משום שהספר מתואר כ"מהמם!" וכ"מעשה גבורה אמירתי", אלא משום שאין כל ייחוס לאומרים אף אחת ממילות השבח. מיהו שכתב: "תוך כדי הקריאה בספר מצאתי עצמי קורא קריאות רמות של הסכמה, הערכה והנאה, נוכח הקביעות המבריקות, היצירתיות, המתגרות, של מלומדים מובהקים וברי-סמכא."? על הנאתם של מי (ועל מה – על רצח עם!) מדובר כאן? האם על הנאתם של מר צ'רני, משפחתו ושכניו? הייתכן כי מלומדים רציניים מסוגלים לכתוב כך על ספר שכוה! מטופקני. ואם במקרה התמצתם את דברי השבח וההלל בכרך הראשון, אל דאגה – הם חוזרים על עצמם, מילה במילה, בכרך השני.

תוך שאני מסתכן בניבוי העתיד, אעז ואומר כי קטעים מביקורת זו – עם או בלי ייחוס – לא יופיעו במהדורה תדשה כלשתי של ספר זה. למען התוהים מיהו אותו ישראל צ'רני, מוקדש עמוד שלם של מידע על העורך (יותר מאשר על כל אישיות אחרת המעורבת בפרויקט), ובו אנו מתבשרים כי הוא "מכובד ביותר" ואם לא די בכך הרי שהמפתח להאזרה-עצמית ממשך בתיאור ארכני של "המכון לשואה ולרצח עם" בירושלים, מוסד אשר רוב המלומדים אף לא שמעו עליו מימיו. הם. אפשר שדווקא משום כך הקדיש צ'רני לייציר כפיו ולרשימה העצומה כביכול של הפרסומים והוועידות שלו, שטח גדול כמעט כמו ליידי ושם".

הערך אודות "יד ושם" נראה כאילו נלקח מתוך חוברת הנמכרת בקיוסק שבמגרש החניה של הר הזיכרון, ולא כלמדנות אמיתית. האם היה צורך לשלם 800 ש"ח כדי ללמוד כי: "השואה היא פרק חשוב בהיסטוריה היהודית ומאורע בעל תשיבות ייחודית לכל העמים. השמדת היהודים היתה יסוד מוסד ומוחלט של האנטישמיות הגזענית הנאצית."? כל שיקוליו של צ'רני באשר לנושאים שמקרמם באנציקלופדיה לרצח-עם, עם צילום מפיחיד של ערימת גולגולות על עטיפת הספר, אינם ברורים.

אליבא דצ'רני, נסאקי והירושימה הן פעולות של רצח-עם וכל אחת זוכה לטיפול יסודי, הקובע כי לארה"ב לא היתה הצדקה להשתמש בסוג זה של טיפול בהלם כדי לכפות על היפנים כניעה. למען הסר כל ספק: המלחמה ביוגוסלביה היתה רצח-עם; מעשי ההרג שבוצעו על-ידי

¹¹ראה שם, עמ' 362.

¹²ראה – אציג, יבאנו ילד אספר, ספר הקטרוג והאמונה, קסג.